

نقش والدین در تربیت فرزند در صحیفه سجّادیه

مریم اسلامی نسب^۱

چکیده

نقش والدین در تربیت فرزند از منظر صحیفه سجّادیه از مباحث بنیادین در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی به‌شمار می‌آید. این تحقیق با تمرکز بر دعای بیست‌وپنجم (در حق اولاد) و پیوند آن با دعای بیست‌وچهارم (در حق والدین)، درصدد واکاوی ابعاد تربیتی و بازسازی الگوی والدین در پرورش فرزند است. پژوهش حاضر به شیوه کیفی و بر پایه «تحلیل مضمون هدایت‌شده» سامان یافته و داده‌ها از مضامین صحیفه سجّادیه استخراج و با رویکرد نظام‌مند در قالب مقوله‌های تربیتی صورت‌بندی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که الگوی تربیت والدین در صحیفه در پنج بُعد اعتقادی-عبادی، اخلاقی-ادبی، شناختی-علمی، عاطفی-روانی و اجتماعی-معیشتی قابل‌بازشناسی است. در این چارچوب، والدین مأموریت دارند ایمان و عبادت را نهادینه سازند، فضائل اخلاقی و آداب را تقویت کنند، زمینه رشد عقلانی و علمی را فراهم آورند، حمایت عاطفی و روانی لازم را ایجاد کنند و بستر معیشتی سالم و اجتماعی مناسب را مهیا نمایند. نتایج نشان می‌دهد که نقش والدین در این منطبق تربیتی، تلفیقی از الگوگری عملی، دعا و توسل، هدایت همراه با مدارا، و فراهم‌سازی زمینه‌های رشد علمی و اقتصادی است. بر این اساس، تمرکز صرف بر نقش والدین، ظرفیت جامع تربیتی صحیفه را محدود می‌سازد و تحلیل صحیح این منبع دینی اقتضا می‌کند نقش والدین به صورت توأمان و مکمل مورد توجه قرار گیرد.

کلمات کلیدی: تربیت فرزند، دعای ۲۵، صحیفه سجّادیه، والدین.

^۱ سطح دو، مدرسه علمیه بنت الرسول (س) شهرستان الشتر

مقدمه

خانواده در نظام اندیشه اسلامی نخستین و پایدارترین نهاد اجتماعی است که بستر شکل‌گیری شخصیت فرد و انتقال ارزش‌های دینی و اخلاقی را فراهم می‌آورد. در این میان، والدین به‌عنوان اصلی‌ترین عناصر سازنده این نهاد، نقشی تعیین‌کننده در هدایت، پرورش و پاسداری از نسل آینده ایفا می‌کنند. منابع دینی، به‌ویژه قرآن کریم و روایات اهل‌بیت(ع)، بر اهمیت تربیت فرزندان به‌وسیله والدین تأکید کرده‌اند و ادعیه ماثور نیز به‌عنوان بخشی از میراث معرفتی شیعه، تصویری ژرف از این مسئولیت را بازتاب می‌دهند. در میان این ادعیه، صحیفه سجّادیه جایگاهی ویژه دارد؛ چراکه مجموعه‌ای نظام‌مند از معارف الهی، اخلاقی و اجتماعی را در قالب دعا و مناجات ارائه کرده است.

مسئله محوری این پژوهش آن است که صحیفه سجّادیه چه الگو و چه نقش‌هایی برای والدین در تربیت فرزند ترسیم می‌کند و این نقش‌ها چگونه در مضامین دعای بیست‌وپنجم (در حق فرزندان) و دعای بیست‌وچهارم (در حق والدین) قابل‌بازشناسی است. اهمیت این مسئله از آن‌روست که در بسیاری از پژوهش‌های پیشین تمرکز اصلی بر نقش والدین نهاده شده و به کارکردهای مکمل و هم‌افزای والدین توجه کافی نشده است. در حالی‌که بر اساس مبانی دینی، خانواده به‌عنوان یک واحد تربیتی، با مشارکت هر دو والدین معنا می‌یابد و بی‌توجهی به این حقیقت، موجب تقلیل ظرفیت تربیتی متون اصیل اسلامی می‌شود.

هدف این تحقیق، بازشناسی ابعاد گوناگون نقش والدین در تربیت فرزند از منظر صحیفه سجّادیه و ارائه الگویی مفهومی است که بتواند در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی، هم در سطح نظری و هم در سطح کاربردی، مورد استفاده قرار گیرد. ضرورت پرداختن به این موضوع از دو جهت قابل تبیین است: نخست، نیاز جوامع اسلامی به بازخوانی منابع اصیل تربیتی برای پاسخ‌گویی به چالش‌های فرهنگی و اخلاقی معاصر؛ و دوم، اهمیت احیای جایگاه متون دعایی در میان منابع علمی و تربیتی، که کمتر از آنچه شایسته است در تحقیقات تخصصی بدان توجه شده است.

در این زمینه، تحقیقات و مطالعات متعددی انجام شده است. برای نمونه، کتاب «تربیت فرزند از نگاه اسلام» نوشته حسین مظاهری، که به بررسی مبانی تربیت فرزند بر اساس آموزه‌های اسلام می‌پردازد،

کتاب «نقش خانواده در تربیت اسلامی فرزندان» اثر رجب احسانی کیا و علیرضا امیرپورآباد، که نقش والدین را در تربیت فرزندان مورد بحث قرار داده است، همچنین کتاب «روانشناسی تربیت کودک در سیره معصومین(ع)» نوشته اکبر شعبانی، که به بررسی نقش والدین در تربیت فرزند با رویکردی روان‌شناختی و اسلامی می‌پردازد. علاوه بر این، کتاب «تربیت در صحیفه سجاده» تالیف فاطمه‌سادات ایرانمنش، که ساختار و مبانی تربیتی صحیفه سجاده و روش تحلیل تربیتی دعاها را بررسی می‌کند. مقاله «شاخصه‌های تربیت فرزند بر مبنای تحلیل محتوای دعای بیست و پنجم صحیفه سجاده»، اثر فاطمه علائی‌رحمانی، که به استخراج شاخصه‌های تربیت فرزند از دعای بیست‌وپنجم با تحلیل محتوای کیفی پرداخته است. مقاله «رسالت و وظایف والدین در قبال فرزندان از منظر صحیفه سجاده امام سجاد (ع)» نوشته سیدحسین حسینی‌کارنامی و علی اصغر اصغری، که رسالت و وظایف والدین در قبال فرزندان بر اساس مضامین صحیفه را تبیین می‌کند. همچنین، مقاله «بررسی تحلیلی جایگاه و نقش تربیتی والدین در صحیفه سجاده» نوشته حسن فکری، که به تحلیل جایگاه و نقش تربیتی والدین در ابعاد اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی در صحیفه سجاده می‌پردازد. این پژوهش‌ها با وجود قوت‌ها، کمتر به «یکپارچه‌سازی» نقش‌های مشترک والدین در پنج بعد اعتقادی، اخلاقی، شناختی، عاطفی و اجتماعی پرداخته‌اند؛ شکافی که پژوهش حاضر پر می‌کند.

۱. مبانی نظری، تعریف مفاهیم و اصطلاحات

تربیت فرزند فرایندی پیچیده و چندبعدی است که در بستر خانواده به‌ویژه از طریق نقش کلیدی والدین شکل می‌گیرد. نقش والدین در فرآیند تربیتی، با توجه به ویژگی‌های روانی، عاطفی و اجتماعی، تأثیر بسزایی در شکل‌دهی شخصیت و هویت فردی کودک دارند. صحیفه سجاده به عنوان یکی از منابع معتبر و غنی معارف اسلامی، ظرفیت قابل توجهی در ارائه آموزه‌های تربیتی و شناخت ابعاد مختلف نقش والدین دارد. از این رو، برای پیشبرد علمی و دقیق پژوهش، ضروری است مفاهیم کلیدی به صورت مفهومی و نظری تعریف و تبیین شوند تا چارچوب پژوهش به شکل منسجم و مستدل فراهم آید. این بخش به بررسی و تبیین مبانی نظری مرتبط با موضوع تحقیق اختصاص دارد.

۱-۱ مفهوم والدین

واژه «والد» به معنای مولد، زاینده و خالق است که در اصل به کسی گفته می‌شود که فرزندی را به وجود می‌آورد. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص. ۳۲۱). در اصطلاح، این واژه شامل هر دو والد است که مسئولیت اصلی فرزندآوری و همچنین نخستین مراقبت و تربیت کودک را بر عهده دارند. (فهری زنجانی، ۱۳۸۶، ص. ۵۸). به عبارتی والدین نه تنها عامل تولید زیستی فرزند، بلکه نخستین مربیان و الگوهای اخلاقی، اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی او به شمار می‌روند. (مظاهری، ۱۳۹۱، ص. ۴۷).

از این رو، نقش والدین در شکل‌دهی شخصیت و هویت فرزند، از نظر لغوی و اصطلاحی، فراتر از زایش فیزیکی است و مسئولیت مراقبت، آموزش، هدایت و پرورش همه‌جانبه کودک را نیز در برمی‌گیرد. (مجلسی، ۱۳۸۸، ج ۹۲، ص. ۳۵).

مفهوم «والدین» در معنای تخصصی و علمی شامل مجموعه وظایف گسترده‌ای است که از مراقبت‌های جسمانی فراتر رفته و بخش‌های اعتقادی، اخلاقی، شناختی، عاطفی و اجتماعی را در بر می‌گیرد. از دیدگاه تربیتی، والدین به عنوان الگوهای اصلی کودک عمل کرده و تأثیر عمیقی بر شکل‌گیری شخصیت و هویت او دارند. (مظاهری، ۱۳۹۱، ص. ۴۵).

در آموزه‌های اسلامی، بویژه در صحیفه سجادیه، نقش والدین در تربیت فرزند چندجانبه است و شامل ابعاد اعتقادی، اخلاقی، علمی، عاطفی و اجتماعی می‌شود. (فکری، ۱۴۰۳). این دیدگاه، والدین را نه تنها مراقب بلکه مربیانی مسئول و الگو در مسیر رشد و کمال انسانی می‌داند و بر ضرورت مشارکت همزمان و مکمل والدین تأکید دارد. (شعبانی، ۱۳۹۳، ص. ۶۷).

قرآن کریم درباره جایگاه والدین و مسئولیت‌های آنان می‌فرماید: «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ» (لقمان: ۱۴). که نشان‌دهنده اهمیت ویژه تربیت و حمایت از جانب والدین است.

در مجموع، مفهوم علمی و دینی والدین شامل اشخاصی است که با عمل‌کرد موثر و الگو بودن، حمایت روحی، آموزشی و اعتقادی، زمینه ساز رشد همه‌جانبه فرزند می‌گردند و این امر اساس پایداری و سلامت خانواده و دهش‌های تربیتی است.

۱-۲ مفهوم تربیت از منظر اسلامی

در فرهنگ اسلامی، تربیت امری فراتر از آموزش و انتقال معلومات صرف است. واژه «تربیت» از ریشه «رَبَوَ» گرفته شده و به معنای رشد دادن و پرورش است، چنان که راغب اصفهانی در مفردات، تربیت را به معنای «ایصال شیء الی کماله بالتدریج» یعنی رساندن هر چیز به کمال شایسته اش به تدریج، تعریف کرده است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص. ۱۹۷) این تعریف، نشان دهنده آن است که تربیت در نگاه اسلامی، فرآیندی هدفمند و پیوسته برای شکوفایی فطرت انسانی است.

اسلام، انسان را موجودی دارای ابعاد مختلف روحی، عقلی، اخلاقی و اجتماعی می داند و لذا تربیت مطلوب در اسلام، پرورش همه جانبه این ابعاد است. در این نگاه، تربیت به چهار بُعد اصلی تقسیم می شود: تربیت ایمانی، اخلاقی، عقلی و اجتماعی.

تربیت ایمانی، بر تقویت ایمان به خداوند، اعتماد به وعده های الهی، و آشنایی با اصول اعتقادی استوار است. امام سجاد (ع) در دعای چهل و چهارم صحیفه سجادیه، که دعای تربیت فرزند است، می فرماید: «وَ أَعِنِّي فِي تَرْبِيَّتِهِمْ، وَ تَأْدِيبِهِمْ، وَ بَرِّهِمْ، وَ اجْعَلْ ذَلِكَ لِي وَلَهُمْ عَوْنًا عَلَى مَا تُرْضِينِي وَ تَرْغِهِمْ فِيهِ مَوَاطِنَ الْقُصُورِ؛ خدایا مرا در تربیت و ادب آموزی و نیکوکردار ساختن ایشان یاری فرما، و آن را وسیله ای برای رضایت خویش و گام نهادنشان در مسیر رضای تو قرار ده.» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۵).

در این دعا، حضرت تربیت را با هدف جلب رضای الهی پیوند می زند که این خود ناظر به تربیت ایمانی است؛ یعنی هدف از تربیت، ساختن انسان هایی خداشناس، خداجو و متعبد است.

در حوزه تربیت اخلاقی، اسلام بر تهذیب نفس، کنترل غرایز و رشد فضایل تأکید دارد. در ادامه همان دعا، امام سجاد (ع) می فرماید: «وَ أَعِزَّنِي وَ ذُرِّيَّتِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ؛ و مرا و فرزندانم را از شیطان رانده شده پناه ده.» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۵).

این درخواست، نشان دهنده نقش والدین در مراقبت اخلاقی فرزند است تا زمینه بروز رذائل اخلاقی از بین برود و مسیر بندگی هموار گردد.

در نگاه امام سجاد (ع)، تربیت عاطفی برخاسته از رحمت الهی است. ایشان در دعا‌های متعددی چون دعای اول (ستایش خداوند) و دعای دوم (درود بر پیامبر و اهل بیت)، به وفور از تعبیر محبت‌آمیز بهره می‌برد و مخاطب را به تخلق به صفات رحمت و عطوفت الهی فرا می‌خواند. این نگرش، زمینه‌ساز تربیتی مهرورزانه و شفقت‌آمیز در روابط انسانی، به‌ویژه در محیط خانواده است.

۳. مؤلفه‌های نقش مؤثر والدین در تربیت فرزند از منظر صحیفه سجادیه

صحیفه سجادیه به عنوان منبعی ناب از تعلیم امام سجاد (ع) در قالب دعا‌های عرفانی، نکات مهمی درباره ویژگی‌های مؤثر در نقش والدین در تربیت فرزند ارائه می‌دهند. در این بخش، با تأکید بر ادعیه به‌ویژه دعای ۲۵، مؤلفه‌های کلیدی نقش تربیتی والدین شامل الگو بودن، محبت، دعا، آگاهی و صبر بررسی خواهد شد که نقش مهمی در رشد دینی و اخلاقی فرزند ایفا می‌کنند.

۳-۱ الگو بودن (أسوه حسنه)

در نگاه اسلامی، یکی از تأثیرگذارترین شیوه‌های تربیتی، تربیت الگویی است. رفتار والدین بیش از گفتار آنان بر روح و روان کودک اثر می‌گذارد. کودک در سال‌های نخست زندگی، بیش از هر چیز از طریق مشاهده، تقلید و همانندسازی با والدین، شخصیت خود را می‌سازد.

امام سجاد (ع) بر اهمیت عمل در کنار گفتار تأکید فراوان دارند. حضرت از درگاه خداوند مسئلت می‌نمایند: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ تَقْوَاكَ زَادَهُمْ، وَ فِي الدِّينِ جِدَّهُمْ، وَ عَلَى الصَّالِحِينَ غَيْرَتَهُمْ، وَ فِي هُدَى الْإِسْلَامِ اجْتِهَادَهُمْ؛ بارالها! تقوای تو را توشه آنان قرار ده، و تلاششان را در دین، و غیرتشان را نسبت به نیکوکاران، و کوشششان را در راه هدایت اسلام قرار ده.» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۵، بند ۱۰).

از این فراز روشن است که امام (ع) برای تربیت دینی فرزندان، الگویی عملی از تقوا، غیرت دینی و اجتهاد در اسلام را می‌طلبد. والدین، اگر خود عامل به دین باشند، فرزند نیز دین‌ورزی را از آنان می‌آموزد.

از سیره امام سجاد (ع) نمونه‌هایی قابل تأمل در زمینه تربیت عملی وجود دارد. نقل است که آن حضرت شب‌ها کیسه‌ای از طعام را بر دوش می‌گذاشت و مخفیانه میان نیازمندان مدینه تقسیم می‌کرد،

تا جایی که پس از وفات ایشان، آثار آن کیسه بر شانه‌اش نمایان بود. (ابن شهر آشوب، ۱۳۸۹، ج ۴، ص. ۱۵۸). والدین نیز می‌توانند از این سیره در تربیت فرزند بهره ببرند.

۲-۳ محبت و شفقت

محبت، بنیادی‌ترین نیاز روانی انسان و نخستین ابزار تربیتی والدین است. کودک برای رشد عاطفی، اعتماد به نفس و امنیت روانی، بیش از هر چیز به محبت نیاز دارد. امام سجاد (ع) در صحیفه سجادیه با زبانی سرشار از مهر، در کنار تعلیم و تهذیب، همواره فرزندان را مشمول دعا و محبت خود قرار می‌دهد. ایشان با تعبیراتی محبت‌آمیز چنین می‌فرمایند: «وَاجْعَلْهُمْ لِي قُرَّةَ عَيْنٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاعْنِي عَلَى تَرْبِيَّتِهِمْ وَتَأْدِيبِهِمْ وَبِرِّهِمْ؛ و آنان را روشنی چشم من در دنیا و آخرت قرار ده، و مرا بر تربیت و ادب‌آموزی و نیکی کردن به آنان یاری فرما.» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۵، بند ۶).

این تعبیر «قُرَّةَ عَيْنٍ» نشان از بالاترین مرتبه محبت و آرامش قلبی نسبت به فرزند دارد. چنین نگاهی، الگوی رفتاری برای والدین مسلمان است تا فرزند را با محبت آگاهانه و خردمندانه تربیت کنند. همچنین مضامین دعا‌های دیگر، مانند دعای اول و دعای دوم، مشحون از عبارات محبت‌آمیز به خداوند، پیامبر و اهل بیت است که فرهنگ مهرورزی را در جان مخاطب می‌نشانند.

۳-۳ دعا و توسل

در منظومه تربیتی اسلامی، دعا نه تنها ابزاری برای ارتباط با خدا، بلکه وسیله‌ای تربیتی و هدایتگر است. امام سجاد (ع) به‌طور خاص از خداوند برای هدایت، سعادت، حفظ فرزندان از گناه، و تقرب آنان به بندگان صالح، درخواست دارد. این نشان از نقش دعا در شکل‌گیری شخصیت معنوی فرزندان دارد: «اللَّهُمَّ وَاجْعَلْهُمْ لِأَوْلِيَائِكَ حُصْنًا، وَلِأَعْدَائِكَ حَصِيدًا، وَجُزْءًا مِنْ حِزْبِكَ، وَفِيَّامًا مَعَ أَهْلِ طَاعَتِكَ؛ خدایا! آنان را برای دوستان دژ استوار، و برای دشمنان نابودکننده قرار ده، و بخشی از حزب خود و هم‌پیمان اهل طاعتت قرار ده.» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۵، بند ۹).

والدینی که با نیت خالص و زبان دعا، پیوند روحی خود و فرزند را با خدا برقرار می‌کنند، در واقع ریشه‌های معنوی تربیت را مستحکم ساخته‌اند. دعا، پیامی پنهان به فرزند است مبنی بر اینکه او در نگاه والدین، موجودی ارزشمند و دارای مأموریت الهی است.

۳-۴ آگاهی و بصیرت

در نگاه امام سجاد (ع)، تربیت بدون بصیرت و آگاهی، بی‌ثمر است. در بسیاری از ادعیه صحیفه، تأکید بر علم، تفکر و بصیرت معنوی دیده می‌شود. در دعای ۴۴، ایشان پس از توصیف فضیلت ماه رمضان، طلب بصیرت و آگاهی می‌کند: «اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ صَامَ إِيْمَانًا وَ احْتِسَابًا، وَ وَفَّقْتَهُ لِلصَّلَاةِ فِي أَوْقَاتِهَا، وَ قَرَأَ آيَاتِ كِتَابِكَ تَدَبُّرًا وَ اتِّعَاطًا؛ خدایا! ما را از کسانی قرار ده که با ایمان و برای پاداش، روزه گرفتند، و آنان را به نماز در وقت خود توفیق دادی، و آیات کتابت را با تدبر و پندپذیری تلاوت کردند.» (صحیفه سجادیه، دعای ۴۴، بندهای ۴۱-۴۰).

والدینی که اهل مطالعه، تدبر در قرآن و دعاست، می‌تواند آگاهانه و با شناخت، تربیت دینی و اخلاقی را پی‌گیری کند. بصیرت دینی، او را در برابر انحرافات رسانه‌ای و چالش‌های فرهنگی مصون می‌دارد.

۳-۵ صبر و استقامت

فرایند تربیت، فرایندی زمان‌بر و همراه با آزمون‌های روحی و روانی است. والدین مؤمن باید با صبر، استقامت، و توکل، مسیر دشوار تربیت فرزند را طی کنند. در صحیفه سجادیه، صبر و توکل به‌عنوان صفاتی کلیدی برای عبور از سختی‌ها معرفی شده‌اند. امام سجاد (ع) می‌فرماید: «وَ اجْعَلْنِي مِمَّنْ يَصْبِرُ عَلَى بَلَائِكَ، وَ يَشْكُرُ عَلَى نِعَمَائِكَ، وَ يَرْضَى بِقَضَائِكَ؛ و مرا از کسانی قرار ده که بر بلای تو صابرند، و بر نعمت‌هایت شکر می‌گویند، و به قضای تو راضی‌اند.» (صحیفه سجادیه، دعای ۵۴، بند ۴).

والدینی که بر ناسازگاری‌ها، لجاجت‌های کودک، یا سختی‌های روانی دوران تربیت صبر می‌ورزد، در واقع با سیره ایمانی امامان معصوم هم‌راستا می‌شود. صبر، نه‌تنها تحمل است، بلکه شیوه‌ای فعال برای رشد شخصیت و تقویت بنای تربیتی است.

نتیجه‌گیری

نقش والدین در تربیت فرزند در صحیفه سجادیه، جایگاهی والا و چندلایه دارد؛ نقشی که فراتر از مراقبت جسمی و عاطفی، به تربیت روح، عقل، اراده، و هویت دینی کودک می‌پردازد. امام سجاده (ع) با بیانی لطیف و ژرف، ابعاد مختلف تربیت را در قالب دعاهایی تربیت‌محور تبیین می‌فرماید و والدین را در جایگاه یک مربی الهی قرار می‌دهد که باید فرزند را به‌سوی کمال سوق دهد.

مضامین دعاهای صحیفه سجادیه، نشان‌دهنده اهمیت بنیادین دعا در فرآیند تربیت است؛ جایی که والدین، با نیایش‌های آگاهانه، مسیر رشد معنوی، اخلاقی و فکری فرزند را هموار می‌سازند. این نقش نه تنها بر تربیت فردی کودک، بلکه بر انسجام اجتماعی و سلامت نسل آینده نیز تأثیرگذار است. سیره امام سجاده (ع) نشان می‌دهد که تربیت موفق، در گرو پیوند میان بینش توحیدی، عقلانیت، عشق و عمل مداوم است.

از سوی دیگر، ارزش‌هایی همچون صبر، شفقت، الگو بودن و بصیرت، در منظومه تربیتی صحیفه، به‌عنوان ابزارهای کلیدی نقش والدین معرفی می‌شوند. والدینی که خود اهل تفکر، دعا، شناخت و عمل هستند، می‌توانند نسلی هوشمند، مؤمن و مقاوم در برابر چالش‌های اجتماعی پرورش دهد. از این‌رو، تربیت از نگاه امام سجاده (ع)، فرآیندی پیوسته، ژرف و الهی است که از خانواده آغاز می‌گردد.

افزون بر آن، صحیفه سجادیه با تأکید بر پیوند عاطفه و عقل، خانواده را به کانونی برای تکوین معنویت و آگاهی تبدیل می‌کند. اگر والدین مسلمان از این گنجینه معرفتی بهره‌گیرند و آموزه‌های آن را در شیوه زیست و تعامل با فرزندان خود جاری سازند، می‌توان امید داشت جامعه‌ای متعادل، بااخلاق و خدا محور شکل گیرد؛ جامعه‌ای که پایه‌های آن بر والدینی بیدار و مؤمن استوار است.

در نهایت، صحیفه سجادیه به عنوان یک منبع بی‌بدیل در ادبیات دینی، امکان تدوین الگویی جامع و کاربردی برای تربیت اسلامی را فراهم می‌آورد؛ الگویی که والدین در آن نقش اول را ایفا می‌کنند و با تربیت نسلی مؤمن، اخلاق‌مدار، خردمند و مقاوم، بنیاد خانواده و جامعه را مستحکم می‌سازند. تحقق این هدف نیازمند بازشناسی دقیق آموزه‌های صحیفه، افزایش آگاهی والدین و تقویت ظرفیت‌های معنوی و روانی آنان است.

- قرآن کریم

۱. ابن شهر آشوب، محمد بن علی. (۱۳۸۹). مناقب آل ابی طالب. انتشارات ذوی القربی. چاپ سوم.
۲. امینی، عبدالحسین، الغدير. (۱۲۷۶). ترجمه جلال الدین فارسی. انتشارات بنیاد بعثت. چاپ پنجم.
۳. پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۸۸). نهج الفصاحه. ترجمه علی اکبر مظاهری. انتشارات پارسایان. چاپ اول.
۴. راغب اصفهانی، حسین ابن محمد. (۱۴۱۲). المفردات فی غریب القرآن. تحقیق صفوان عدنان داودی. انتشارات دار العلم.
۵. شعبانی، اکبر. (۱۳۹۳). روانشناسی تربیت کودک در سیره معصومین (ع). انتشارات قلم جوان. چاپ اول.
۶. فکری، حسن. (۱۴۰۳). نقش کلیدی والدین در تربیت فرزندان از منظر صحیفه سجاده. دوفصلنامه علمی ترویجی حدیث حوزه. ۱۵ (۲).
۷. فهری زنجانی، احمد. (۱۳۸۶). ترجمه و شرح صحیفه سجاده. انتشارات اسوه. چاپ اول.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۹۱). اصول کافی. ترجمه حسین استادولی. انتشارات دار الثقلین. چاپ دوم.
۹. متقی، علی بن حسام الدین. (۱۴۳۱). کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال. انتشارات دار إحياء التراث العربی. چاپ اول.
۱۰. مجلسی، محمد باقر. (۱۳۸۸). بحار الانوار. انتشارات کنابفروشی اسلامیه. چاپ چهارم.
۱۱. مصباح یزدی، محمد تقی. (۱۳۸۳). اخلاق در قرآن، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره). چاپ نهم.
۱۲. مطهری، مرتضی. (۱۳۷۵). تعلیم و تربیت در اسلام، انتشارات صدرا. چاپ بیست و هفتم.
۱۳. مظاهری، حسین. (۱۳۹۱). تربیت فرزند از نظر اسلام. انتشارات شرکت چاپ و نشر بین الملل. چاپ چهاردهم.